

Annales

Instituti

Archaeologici

XIV - 2018

Godišnjak

*Instituta za
arheologiju*

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office address

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Ulica Ljudevita Gaja 32
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
http://www.iarh.hr

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Marko Dizdar

Izvršna urednica/Desk editor

Katarina Botić

Tehnička urednica/Technical editor

Katarina Botić

Uredništvo/Editorial board

Katarina Botić, Ana Konestra, Andreja Kudelić, Asja Tonc, Marina Ugarković

Izdavački savjet/Editorial committee

Vlasta Begović, Marko Dizdar, Dunja Glogović, Snježana Karavanić, Goranka Lipovac Vrkljan, Branka Migotti, Kornelija Minchreiter, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Željko Tomičić, Ante Uglešić

Lektura/Language editor

Renata Draženović (hrvatski jezik/Croatian)

Dizajn/Design

REBER DESIGN

Korektura/Proofreaders

Katarina Botić

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institute of archaeology, Zagreb 2018.

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indeks/
Annales Instituti Archaeologici are included in the index:
Clarivate Analytics services - Emerging Sources Citation Index

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom /
This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ

Arheološka istraživanja

- 9** **Siniša Krznar**
Andrea Rimpf
- Rezultati istraživanja lokaliteta Ilok – Krstbajer
- 13** **Anita Rapan-Papeša**
Andrea Rimpf
Marko Dizdar
- Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarskog groblja Šarengrad – Klopare 2017. godine
- 20** **Marko Dizdar**
- Rezultati istraživanja nalazišta Sotin – Zmajevac u Hrvatskome Podunavlju
- 28** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
Gorana Kušić
- Sotin – Srednje polje – Istraživanje višeslojnoga nalazišta u Podunavlju 2017.
- 34** **Tomislav Hršak**
Tino Leleković
Marko Dizdar
- Preliminarni rezultati arheološkoga istraživanja u Batini 2017. godine
- 40** **Katarina Botić**
Kornelija Minichreiter
- Slavonski Brod – Galovo, arheološka istraživanja 2017.
- 46** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
Marija Mihaljević
- Dolina – Glavičice – Istraživanje groblja pod tumulima s kraja kasnoga brončanog doba
- 51** **Saša Kovačević**
- Arheološka istraživanja lokaliteta Nova Bukovica – Sjenjak tijekom 2017.
- 54** **Juraj Belaj**
- Prva arheološka istraživanja lokaliteta Stari grad u Pakracu godine 2017.

CONTENTS

Archaeological Excavations

- 9** **Siniša Krznar**
Andrea Rimpf
- Research results from Ilok – Krstbajer site*
- 13** **Anita Rapan-Papeša**
Andrea Rimpf
Marko Dizdar
- Results of the rescue excavation on the Late Avar cemetery on the site Šarengrad – Klopare in 2017*
- 20** **Marko Dizdar**
- Research results of the Sotin – Zmajevac Site in the Croatian Danube Region*
- 28** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
Gorana Kušić
- Sotin – Srednje polje – Research of multilayer site in the Danube Region in 2017*
- 34** **Tomislav Hršak**
Tino Leleković
Marko Dizdar
- Preliminary results of archaeological research in Batina in 2017*
- 40** **Katarina Botić**
Kornelija Minichreiter
- Slavonski Brod – Galovo, archaeological research in 2017*
- 46** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
Marija Mihaljević
- Dolina – Glavičice – Research of the tumulus cemetery from the end of the Late Bronze Age*
- 51** **Saša Kovačević**
- Archaeological research of Nova Bukovica – Sjenjak site during 2017*
- 54** **Juraj Belaj**
- First archaeological excavations of the Stari Grad site in Pakrac in 2017*

61 Marko Dizdar Rezultati istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo – Veliko polje u 2017. godini	61 Marko Dizdar <i>Research results of the La Tène culture cemetery at Zvonimirovo – Veliko polje in 2017</i>
65 Tajana Sekelj Ivančan Nastavak istraživanja talioničke radionice i naselja na lokalitetu Hlebine – Velike Hlebine	65 Tajana Sekelj Ivančan <i>Continuation of excavation at the smelting workshop and settlement at the site of Hlebine – Velike Hlebine</i>
72 Saša Kovačević Arheološko istraživanje prapovijesnog lokaliteta Jalžabet – Bistričak u 2017. godini i Kamp Hrvatska projekta „Iron-Age-Danube“ INTERREG DTP	72 Saša Kovačević <i>Archaeological research of prehistoric Jalžabet – Bistričak site in 2017 and Camp Croatia of the project “Iron-Age-Danube” INTERREG DTP</i>
76 Saša Kovačević Arheološka istraživanja prapovijesnog lokaliteta Jalžabet – Carev jarek, sezona 2017.	76 Saša Kovačević <i>Archaeological research of prehistoric site Jalžabet – Carev jarek, season 2017</i>
<p>80 Branko Mušič
Tatjana Tkalčec
Barbara Horn
Igor Medarić
Petra Basar</p> <p>Geofizička istraživanja na arheološkome nalazištu Osijek Vojakovački – Mihalj u 2017. godini</p>	<p>80 Branko Mušič
Tatjana Tkalčec
Barbara Horn
Igor Medarić
Petra Basar</p> <p><i>Geophysical research at Osijek Vojakovački – Mihalj site in 2017</i></p>
88 Tatjana Tkalčec Nastavak arheološko-konzervatorskih radova na kuli burga Vrbovca u Klenovcu Humskom 2017. godine	88 Tatjana Tkalčec <i>Continuation of archaeological and conservation works on the keep of the Vrbovec Castle in Klenovec Humski in 2017</i>
92 Tatjana Tkalčec Sondažna arheološka istraživanja oko Kule Zrinski i Dvora Patačić u središnjem gradskom parku u Vrbovcu 2017. godine	92 Tatjana Tkalčec <i>Probe archaeological excavations around the Zrinski Tower and Patačić Palace in the central town park in Vrbovec in 2017</i>
<p>110 Juraj Belaj
Sebastijan Stingl</p> <p>Arheološka istraživanja crkve Sv. Martina u Prozorju 2017. godine</p>	<p>110 Juraj Belaj
Sebastijan Stingl</p> <p><i>Archaeological research of the St. Martin's Church in Prozorje in 2017</i></p>
<p>115 Ana Konestra
Enrico Cirelli
Bartul Šiljeg
Gaetano Benčić</p> <p>Istraživanje bedema, crkvenoga sklopa i kasnoantičkih pregradnji na lokalitetu Stancija Blek (Tar) u 2017. godini</p>	<p>115 Ana Konestra
Enrico Cirelli
Bartul Šiljeg
Gaetano Benčić</p> <p><i>Research of the fortifications, church complex and Late Antique re-adaptations on the Stancija Blek (Tar) site in 2017</i></p>

121 Ana Konestra
Fabian Welc
Anita Dugonjić
Paula Androić Gračanin
Nera Šegvić
Kamil Rabięga

Terenski pregledi, geofizička i sondažna istraživanja projekta „Arheološka topografija otoka Raba“ u 2017. godini

121 Ana Konestra
Fabian Welc
Anita Dugonjić
Paula Androić Gračanin
Nera Šegvić
Kamil Rabięga

Field reconnaissance, geophysical survey and trial excavations within the project “Archaeological topography of the island of Rab” in 2017

127 Kristina Jelinčić Vučković
Emmanuel Botte

Arheološko istraživanje na lokalitetu Novo Selo Bunje na otoku Braču, 2017. godine

127 Kristina Jelinčić Vučković
Emmanuel Botte

Archaeological excavation on the Novo Selo Bunje site on the island of Brač, 2017

136 Marina Ugarković
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić

Arheološka istraživanja rimske vile u uvali Soline na otoku Sveti Klement (Pakleni otoci, Hvar), lipanj 2017. godine

136 Marina Ugarković
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić

Archaeological research of a Roman villa in Soline Bay on the island of St. Clement (Pakleni Islands, Hvar) in June 2017

Terenski pregledi

142 Ivan Valent
Siniša Krznar
Tatjana Tkalčec
Tajana Sekelj Ivančan

Terenski pregled koprivničke i đurđevačke Podravine

142 Ivan Valent
Siniša Krznar
Tatjana Tkalčec
Tajana Sekelj Ivančan

Field survey of the Koprivnica and Đurđevac part of the River Drava Basin

148 Ana Konestra
Vedrana Glavaš
Asja Tonc
Paula Androić Gračanin
Nera Šegvić

Kulturni krajolik Velebita – Terenski pregledi na području Podvelebitskoga primorja u 2017. godini

148 Ana Konestra
Vedrana Glavaš
Asja Tonc
Paula Androić Gračanin
Nera Šegvić

Cultural landscape of the Velebit – Field surveys of the Sub-Velebit coast in 2017

Eksperimentalna arheologija

154 Tajana Sekelj Ivančan

Eksperimentalno taljenje željezne rude i razgradnja korištene talioničke peći

Experimental Archaeology

154 Tajana Sekelj Ivančan

Experimental smelting of iron ore and dismantling of the utilized smelting furnace

Ostala znanstvena djelatnost Instituta za arheologiju

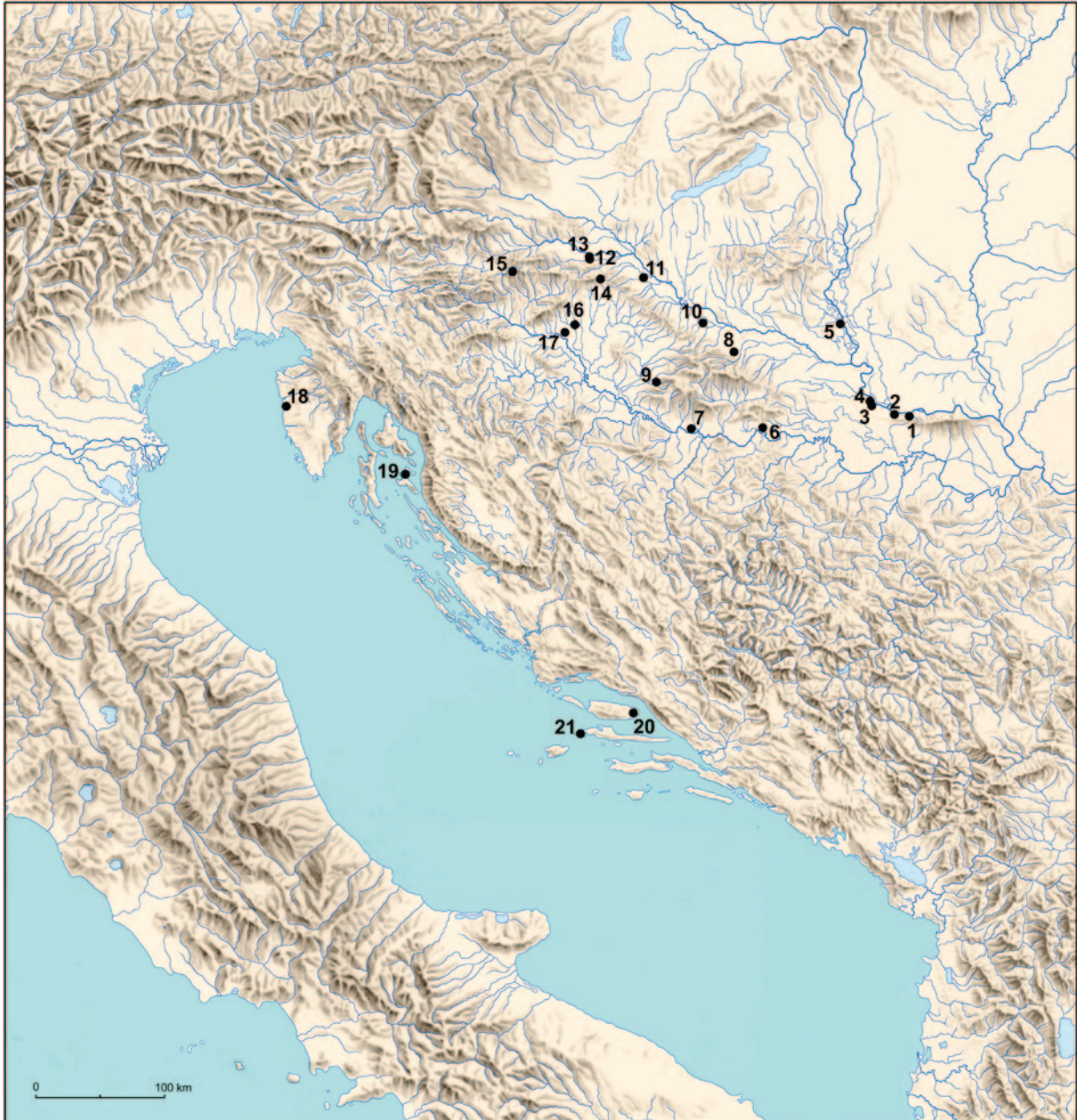
162-173

Additional scientific activity of the Institute

162-173

Arheološka istraživanja

Archaeological Excavations

1. Ilok – Krstbajer
2. Šarengrad – Klopare
3. Sotin – Zmajevac
4. Sotin – Srednje polje
5. Batina – Sredno
6. Slavonski Brod – Galovo
7. Dolina – Glavičice
8. Nova Bukovica – Sjenjak
9. Pakrac – Stari grad
10. Zvonimirovo – Veliko polje
11. Hlebine – Velike Hlebine
12. Jalžabet – Bistričak
13. Jalžabet – Carev jarek
14. Osijek Vojakovački – Mihalj
15. Klenovec Humski – Plemićki grad Vrbovec
16. Vrbovec – središnji gradski park (Dvor Patačić i Kula Zrinski)
17. Prozorje – crkva sv. Martina
18. Tar – Stancija Blek
19. Rab – Lopar
20. Brač – Novo selo Bunje
21. Sveti Klement – Soline

Istraživanje bedema, crkvenoga sklopa i kasnoantičkih pregradnji na lokalitetu Stancija Blek (Tar) u 2017. godini

Research of the fortifications, church complex and Late Antique readaptations on the Stancija Blek (Tar) site in 2017

Ana Konestra
Enrico Cirelli
Bartul Šiljeg
Gaetano Benčić

Primljeno/Received: 04. 04. 2018.
Prihvaćeno/Accepted: 20. 04. 2018.

Istraživačko-konzervatorskom kampanjom provedenom na lokalitetu Stancija Blek u Taru 2017. godini obuhvaćena su tri sektora višefaznog arheološkog lokaliteta i arhitektonskog sklopa koji se sustavno istražuje od 2008. godine. Na prostoru P8 istraženi su slojevi urušenja i pregradnji kasnoantičke faze koji su negirali raniju prostoriju smještenu zapadno od ranije utvrđene antičke cisterne. Kasnije faze obuhvaćaju ognjište smješteno na prvoj fazi urušenja te pregradnju zidom koji se proteže u smjeru istok – zapad, dok je situacija na jugu ovog prostora još uvijek nejasna.

U sektoru P4, koji ranije nije istraživao, otkriven je prolaz/lulaz kroz ogradni zid koji je u razdoblju (ranog) srednjeg vijeka okružio lokalitet fortificirajući ga. Dvije kasnije pregradnje ukazuju na refunkcionalizaciju prolaza u manju prostoriju te potom na njegovu defunkcionalizaciju zapunjavanjem i dodatnim pregrađivanjem.

U sektorima P8/P3 definiran je aneks uz južni zid crkve te postojanje ranije arhitekture koja se razvija ispod njegove podnice. Konzervatorskim radovima obuhvaćeno je južno i zapadno zide crkve te istočni zid cisterne.

Ključne riječi: ager Parentinus, antički ruralni sklop, kasnoantičke pregradnje, srednjovjekovna fortifikacija
Keywords: ager Parentinus, Roman rural complex, Late Antique readaptations, Medieval fortification

Sustavna arheološka istraživanja na lokalitetu St. Blek u Općini Tar – Vabriga (k.č. 549/5 k. o. Tar) provode se od 2008. godine suradnjom Instituta za arheologiju i Zavičajnog muzeja Poreštine, a od 2016. godine u suradnju se uključilo i Sveučilište u Bologni. Lokalitet je u literaturi poznat od 30-ih godina 20. st., a prvi arheološki radovi provedeni su početkom 2000-ih (Benčić et al. 2005; Cuscito, Riavez 2008).

Tijekom 2017. godine arheološka su iskopavanja provedena unutar tri sektora, za koje je zadržana nomenklatura uspostavljena u Cuscito i Riavez (2008: Tab. 1), dok su po potrebi dodana slova kako bi se dodano razlikovale pojedine zone (sl. 1):

- Prostorija 4 (P4): prostor zapadno od jezgre „kule“, ranije naznačen dio arhitekture
- Prostorija 8 (P8): prostor južno od jezgre „kule“, ranije istraživao u svom sjevernom dijelu
- Prostorija 8A (P8A): prostor istočno od cisterne i južno od crkve (P3).

Nakon arheoloških istraživanja provedena je konzervacija istočnoga zida cisterne (vanjski segmente trodijelnoga zida) te južnoga zida crkve.¹

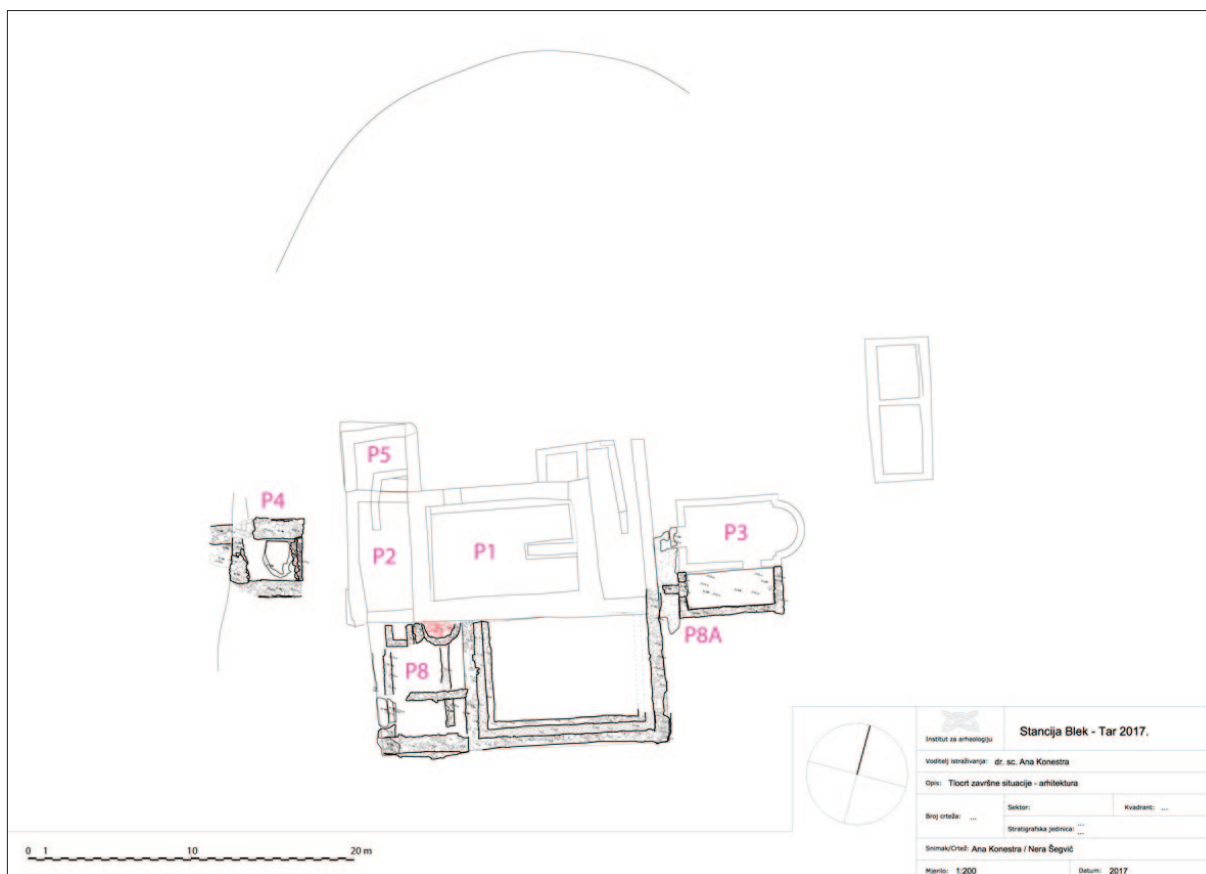
ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA

Prostorija 4

Ovom se istraživačkom kampanjom po prvi put pristupilo prostoru tzv. Prostorije 4, lokalizirane sa zapadne strane kompleksa, gdje je ranijim čišćenjem utvrđen deblji zid sačuvan do oko 2 m visine (SJ 186), što je bilo razvidno prema otkopanom sjevernom licu, a i njegova je širina (cca 1 m) od ranije poznata (Cuscito, Riavez 2008). Početna ovogodišnja istraživanja koncentrirala su se na čišćenje prostora južno od SJ 186, gdje se nalazi uzvišenje sastavljeno od šute, koje se s najviše kote u sredini ovog sektora spušta prema jugu i prema sjeveru. U istočnom dijelu ovaj se depozit naslanja na zide središnjeg dijela kompleksa, preciznije na zapadni zid Prostorije 2 (SJ 252/254). Prema zapadu, sektor je ograničen urušenjem struktura koje su, po svoj prilici, prekrile obrambenu strukturu koja je okruživala cijeli kompleks (sl. 1).

ture, Općine Tar – Vabriga/Torre – Abrega i TZ-a Tar – Vabriga/Torre – Abrega. Voditeljica istraživanja bila je dr. sc. A. Konestra, zamjenik voditeljice dr. sc. B. Šiljeg, a u istraživanjima su sudjelovali prof. dr. sc. E. Cirelli, kustos G. Benčić, prof., te studenti i apsolvanti Sveučilišta u Bologni. Terenska geodetska snimanja i nacrtnu dokumentaciju izradila je N. Šegvić, MsC.

1 Istraživanja 2017. godine sufinancirana su sredstvima Ministarstva kul-

Sl. 1 Istraživani sektori („prostorije“) – završna situacija – arhitektura (izradile: A. Konestra, N. Šegvić)

Fig. 1 Excavated areas (“rooms”) – final situation – architecture (made by: A. Konestra, N. Šegvić)

Na zapadu otkriveni zid SJ 266 ograničava ovaj prostor u cijelom njegovom protezanju te se poklapa s protezanjem pretpostavljenog bedema (SJ 267). Druga utvrđena struktura (SJ 185) zauzima središnji dio sektora, proteže se paralelno u odnosu na SJ 186 te su joj gradbene karakteristike, kao i dimenzije, gotovo istovjetne. Daljnja su se istraživanja tako koncentrirala na prostor kojeg omeđuju tri navedene strukture (SJ 185, 186 i 266).

Nakon uklanjanja SJ 187 (urušenje) utvrđen je pregradni zid SJ 202 koji je izgrađen između završnih istočnih dijelova zidova SJ 185–186 (sl. 2). SJ 202 građen je uz korištenje manje količine žbuke i samo jednim licem, odnosno prema zapadu prislonjen je na sloj urušenja SJ 191 koji je također zapunio prostor između SJ 185 i 186. Uklanjanjem slojeva urušenja (SJ 191, 199) na zapadnom dijelu ovoga prostora utvrđen je SJ 203 – ograničeni zemljani sloj položen na sloj poravnavanja SJ 214 i „bankinu“ SJ 215, a unutar kojeg je pronađena znatna količina koštica masline i ribljih kostiju. Ovu je situaciju moguće interpretirati kao manji skladišni prostor s prostorom za odlaganje koji je bio podignut od vrlo loše sačuvane hodne površine (sačuvana uz rub i presječena ukopom SJ 270). Ispod razine potonje utvrđeni su temelji SJ 185 i 186 (SJ 284 i 283). Isti ukop SJ 278 presjekao je i sloj bogat garom unutar kojeg je, ispod SJ 202, vidljiva velika baza *torculara* (SJ 282) (sl. 2).

U zapadnom segmentu ovoga prostora utvrđeno je da je zid SJ 265, na kojeg se naslanja bankina SJ 215, izgrađen sa svrhom pregrađivanja prolaza kojeg tvore zidovi SJ 185 i 186.

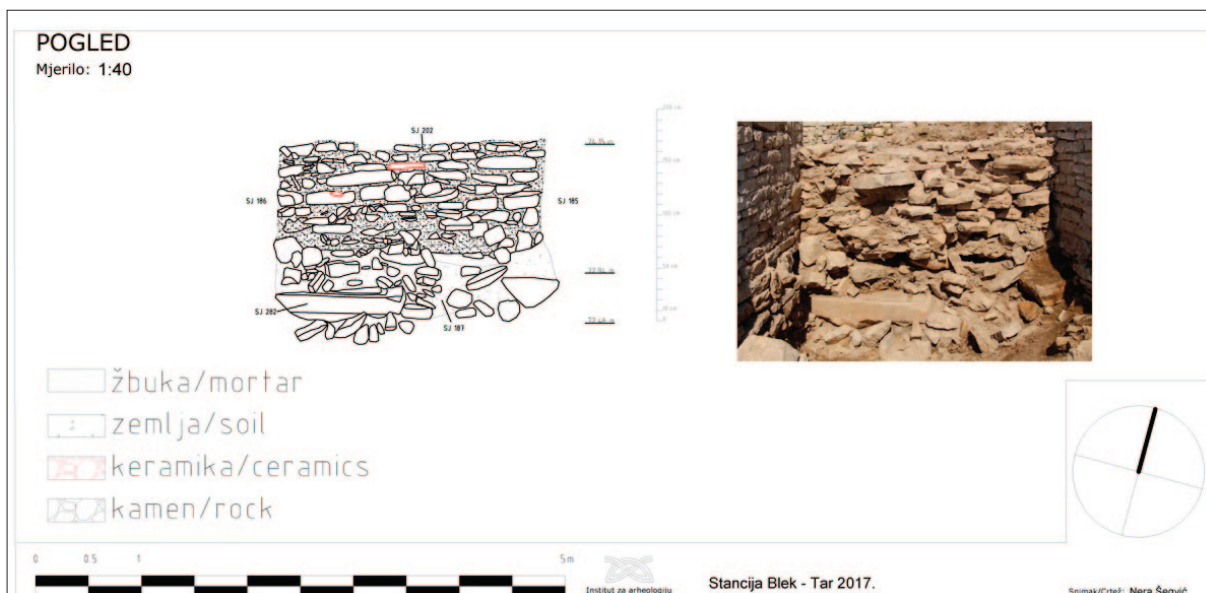
Time je moguće predložiti interpretaciju utvrđene arhitekture: s obzirom na nalaz ogradnoga zida (SJ 266 i

267) na kojeg se nadovezuju u smjeru istok – zapad zidovi SJ 185 i 186, oni su interpretirani kao ulaz – prolaz – kroz ogradni zid kompleksa. Potom ovaj prolaz biva pregrađen, najprije sa zapada (SJ 265), te biva korišten moguće u svrhu odlaganja namirnica. Kada gubi i tu funkciju, prostor se zatrpava urušenjem i s njegove istočne strane podiže se zid (SJ 202) čija je moguća funkcija konsolidacija urušenja na koje se naslanja. Time je također stvoren prolaz između ovog dijela kompleksa i Prostorije 2 (sl. 1), koji se vjerojatno smješta u razdoblje kasnoga srednjeg vijeka.

Detaljna kronologija fortifikacijskih struktura nije posve razjašnjena, no prema analogijama (Jurković 2016: 249 i dr.) moglo bi ju se smjestiti u ranosrednjovjekovno razdoblje. Fortifikacijske strukture izgrađene su iznad vrlo tankog sloja koji je utvrđen s njihove zapadne strane – SJ 303, točno ispod ulaznoga prostora. Ispod ovog sloja utvrđena je moćna zidna struktura SJ 300 koja se proteže u smjeru istok – zapad na koju se naslanja sloj žbuke – podnica i njegova priprema (SJ 301–302), a koji su djelomično vidljivi izvan ogradnoga zida. Po svoj se prilici radi o strukturama rimskodobnoga ruralnog kompleksa koje su porušene u trenutku gradnje fortifikacijskih struktura, no ove će pretpostavke biti potrebno provjeriti daljnjim istraživanjima.

Prostorija 8

Istraživanja u ovom sektoru nastavak su radova započutih ranijih godina (Šiljeg et al. 2012: 103–106; 2013: 131–134; 2014: 149–150; 2016; 2017), a obuhvatila su područje južno od zida SJ 075, koji je u jednom trenutku presjekao slojeve koji su mu prethodili (Šiljeg et al. 2017). Nakon uklanjanja ranije identificiranih slojeva, preko ci-

Sl. 2 Istočni pregradni zid SJ 202 u P4 (izradila: N. Šegvić)

Fig. 2 Eastern partition wall SJ 202 in P4 (made by: N. Šegvić)

jele površine utvrđen je istovjetni sloj SJ 196 (crvenkasta zemlja sa žbukom) ispod kojeg se prostire SJ 189–198 (urušenje). U zapadnom dijelu ovoga prostora utvrđena je nešto kompleksnija stratigrafija (slojevi žbuke i ukopi nastali naknadnim preinakama), te zid SJ 194 koji po svom prostiranju odgovara zidu SJ 143 utvrđenom sjevernije 2017. godine, što ga smješta u antičku gradbenu fazu. Između ovih zidova utvrđen je prag SJ 205 koji signalizira postojanje otvora – vrata za ulazak u prostoriju koja je sa zapada omeđena navedenim zidom/ovima. Iz stratigrafske situacije moguće je iščitati kako se prag SJ 205 podvlači ispod SJ 194 dok nije posve jasna situacija vezana uz SJ 143 (iako se po svoj prilici i ovdje prag podvlači pod zid) koji je u svojem južnom dijelu znatno destruiran vjerojatno gradnjom SJ 075 i drugim kasnijim preinakama.

U istočnom i središnjem dijelu istraživana prostora, uklanjanjem slojeva urušenja, utvrđeno je postojanje još jednog zida (SJ 207), koji se također nadovezuje na sjevernije utvrđeni zid SJ 165. Također, i u ovom je slučaju zapuna/urušenje između SJ 207 i zida cisterne nešto drukčija od one koja se protezala na ostalom prostoru. Južno od zida SJ 207, ukazala se kompleksnija građevinska situacija zida SJ 078/SJ 085. Naime, ranije je pretpostavljeno da on tvori južni zid prostora kao istovjetna gradbena struktura (SJ 078) iznad čijega istočnog dijela je utvrđena lokalizirana pojava žbuke (SJ 085). Međutim, uklanjanjem slojeva urušenja postalo je razvidno kako je riječ o dvije faze gradnje. Istočna (SJ 085), građena od pravilnijih klesanaca unutar koje je utvrđeno postojanje izljeva (kanala ili cijevi) (SJ 209) izgrađenog od preklapljenih imbrexa, i zapadna (SJ 078) koja se po svoj prilici na nju naslanja i građena je nepravilnijim kamenim blokovima (sl. 3). Struktura kanala/izljeva nalazi analogije u kompleksu vile u Dragoneri (Starac 2010: 67, sl. 106; 73, sl. 115; 75; 80, sl. 129–130; 90, sl. 149; 152) gdje se povezuje uz termalni sklop, odnosno bazene, s funkcijom dovoda i odvoda vode.

U središnjem dijelu istraženoga prostora utvrđeno je nekoliko faza urušenja i korištenja prostora: tamni sloj SJ 201, koji se proteže unutar □ H 29, mogao bi biti prvi

sloj nakon defunkcionalizacije hodne površine jedne od faza korištenja ovog prostora; niže je utvrđena faza koju karakterizira ognjište (SJ 246–269–273) (sl. 4) smješteno na hodnoj površini SJ 245. Ispod ovih dvaju utvrđenih hodnih površina utvrđeni su stariji slojevi urušenja (SJ 275, 276; SJ 287 i 289) na kojima su zaustavljeni radovi u ovom sektoru.

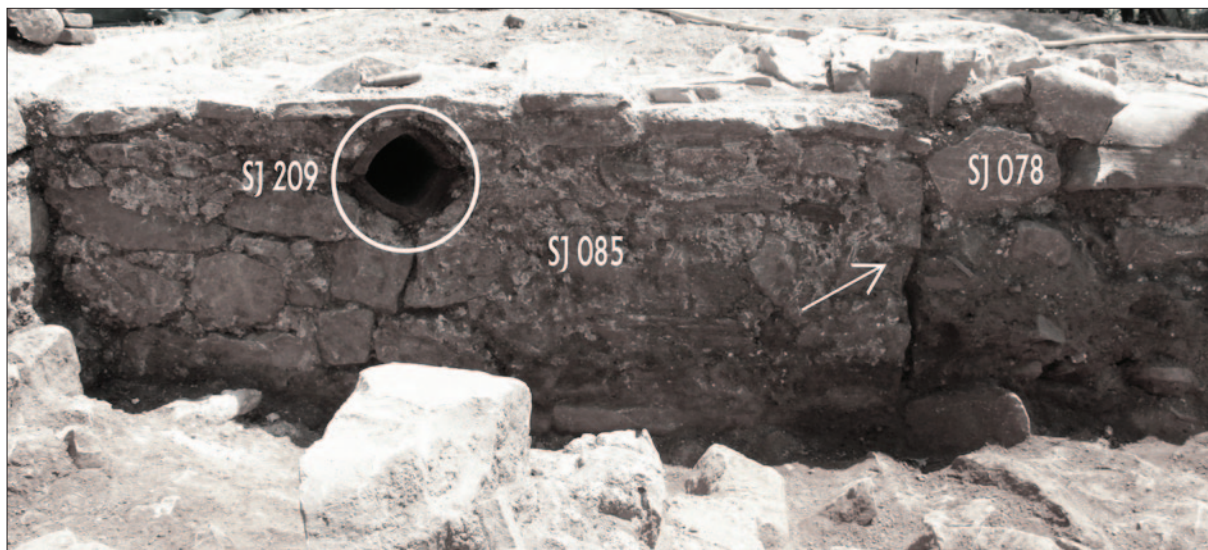
Prostorije 8A i 3

Istraživanja 2017. godine provedena su i na prostoru istočno od rimske cisterne i sjeverno od ranosrednjovjekovne crkve (Prostorija 3), kojem je dodijeljen naziv Prostorija 8A (P 8A) (sl. 5). Istočno i južno protezanje istraženoga prostora postavljeni su na liniji južnog zida cisterne i spoja crkvenoga zida i polukružne apside. Ovo je područje odabrano za istraživanje kako bi se omogućila konzervacija zida SJ 142 (istočni zid cisterne) i zidova SJ 183/184 (južni i jugoistočni zid crkve).

Radovi su prvenstveno obuhvatili uklanjanje sloja recentne šute SJ 188 (dijelom bagerom), čime je većina visine SJ 142 oslobođena od kasnijih na nju prislonjenih slojeva. Daljnji su radovi uključili uklanjanje donjeg sloja urušenja/šute SJ 192, čime je potvrđeno postojanje četverokutnog prostora koji se razvija paralelno uz južni zid crkve, a koji je ranije bio tek naznačen u svom istočnom prostiranju (Benčić 2006).

Novoutvrđena prostorija ograničena je trima zidovima (SJ 216, 217, 218–227), dok je prema sjeveru zatvara južni zid crkve. Istočni zid presječen je otvorom SJ 228 i pragom SJ 229 koji tvore ulaz u aneks. Riječ je o zidovima građanima s manjim blokovima vapnenaca, vezanih rahlom žbukom, a tehnika gradnje vrlo je slična onoj crkvenoga zdanja. Prema odnosima zidova ova je prostorija kasnija u odnosu na crkvu, nije jasno kada je građena, no moguće je da se njena gradnja smješta neposredno nakon gradnje crkve. Naime, njihovi su temelji povezani, i moguće je pomisliti kako je riječ o jedinstvenom projektu, čija je realizacija provedena s malim vremenskim odmakom.

Ispod urušenja SJ 192 utvrđeni su vjerojatno *in situ*

Sl. 3 Odnos između SJ 078 i SJ 085 s izljevom SJ 209 (izradila: A. Konestra)

Fig. 3 The relation between SU 078 and 085 with the channel SU 209 (made by: A. Konestra)

Sl. 4 Sektor P8, ognjište SJ 246–269–273 (snimila: G. Alvino)

Fig. 4 Sector P8, hearth SU 246–269–273 (photo: G. Alvino)

Sl. 5 Sektor P8A/P3 nakon istraživanja 2017. godine (izradila: N. Šegvić)

Fig. 5 Sector P8A/P3 after the 2017 campaign (made by: N. Šegvić)

slojevi (SJ 204) s materijalom koji upućuje na kasnosrednjovjekovno/ranonovovjekovnu dataciju te sloj hodne površine (SJ 211). Ispod njih utvrđen je znatno kompaktniji sloj kojeg bismo mogli povezati uz korištenje prostora nakon njegove defunkcionalizacije (no prije urušavanja krovšta). Naime, po njegovom je uklanjanju ustanovljena gotovo u potpunosti sačuvana originalna podnica ili priprema za podnicu (SJ 219). Ovaj je sloj sačinjen od vrlo čvrste zaglađene žbuke postavljene na površinu koja je danas znatno deformirana zbog težine urušavanja koja su se na nju uslojila, stoga se ispod nje jasno daje naslutiti postojanje prethodne arhitekture.

Tijekom ovogodišnjih istraživanja uklonjeni su i slojevi koji su zapunjavali prolaz putem kojeg se pristupalo dvjema prostorijama (crkvi i „aneksu“) sa zapada. Utvr-

đena su dva sloja hodne površine: prvi se sa sigurnošću odnosi na fazu korištenja ovih prostora (SJ 268=277), a naslanja se na zid cisterne, dok je drugi raniji i nalazi se ponad uskog sloja žbuke – moguće antičke datacije – no čija će detaljnija definicija biti moguća tek nakon dovršetka iskopavanja. Ispod praga (SJ 229) i neposredno ispred njega vidljiv je jedan od zidova koje se nazire po deformaciji podnice aneksa SJ 219. Riječ je o zidu SJ 280, koji je dijelom uništen (ukop SJ 281) prije gradnje srednjovjekovnih građevina.

Istraživanjima južno od „aneksa“ otkrivena je još jedna struktura – SJ 226, a koja je mogla tvoriti dodatni prostor povezan uz srednjovjekovnu fazu života na lokalitetu. Ovaj je prostor potrebno istražiti kroz sljedeće kampanje.

KONZERVATORSKI RADOVI

Nakon uklanjanja slojeva urušenja koji su se naslanjali na zidove SJ 142 i 184 bilo je moguće pristupiti njihovoj konzervaciji, kao i onoj zida SJ 183 (južni zid pročelja crkve). Naime, s obzirom na loše stanje istočnog lica zida cisterne SJ 142, posebno u gornjim redovima gdje je žbuka gotovo u potpunosti nestala, njegovo se konsolidiranje ukazalo kao prioritet. Južni zid crkve, u znatno lošijem stanju, također je na ovaj način sačuvan od daljnjeg propadanja, a s obzirom da se on veže na SJ 183, i on je obuhvaćen konzervacijom.

Radovima² se pristupilo uklanjanjem gornjih redova zida koji su, zbog dugotrajnog boravka u zemlji i izloženosti atmosferilijama, bili posve nevezani. Uklonjeni redovi kamena presloženi su, odnosno kamenje je vraćeno do zatečene visine i vezano vapnenom žbukom dobivenom miješanjem pijeska i vapna. Na gornji dio zida nije postavljena kapa, već je on dovršen tako da ispuna zadnjeg reda tvori nagib povoljan za otjecanje vode, dok estetski ne narušava „originalni“ izgled urušenoga zida. U slučaju južnog zida crkve intervencija u dogradnji bila je nešto veća, jer je trebalo osigurati ne samo gornje redove, već i unutarnje lice zida koje je bilo posve nevezano žbukom.

ZAKLJUČAK

Istraživanjima 2017. godine obuhvaćena su sva razdoblja života na lokalitetu te su dobivene znatne nove spoznaje o rasteru antičke, kasnoantičke, a po svemu sudeći i ranosrednjovjekovne arhitekture.

Rezultati istraživanja u P8 daju nam uvid u raster jedne od prostorija prve faze lokaliteta, a koje je obuhvaćala prostor zapadno od cisterne. Također, dobiven je uvid u naknadne pregradnje ovog prostor (SJ 075 i vjerojatno SJ 078), dok je arhitektonsko rješenje zida SJ 085 i kanala SJ 209 koji se nalazi unutar njega potrebno detaljnije definirati istraživanjima s njegove južne strane. Slična je situacija i s prostorom jugoistočno od praga, gdje je utvrđen niz intervencija čiji će odnosi biti jasniji proširenjem istraživanja na istok, prema sektoru P4. Pokretni nalazi (mahom keramički i rjeđi stakleni te metalni) ukazuju na intenzivno korištenje ovog prostora kroz kasnoantičko razdoblje, kada datiraju i pregradnje, dok za sad nisu utvrđeni ranoantički nalazi.

U sektoru P4 utvrđen je zanimljiv slijed ranosrednjovjekovne arhitekture koja je negirala onu antičke/kasnoantičke faze (za protezanje lokaliteta na istok vidi Višnjić 2011). Po svojoj prilici ona tvori ogradni zid (bedem) sklopa te njegov ulazni prolaz. Naknadne pregradnje ukazuju na barem dvije faze refunkcionalizacije odnosno defunkcionalizacije sklopa, a njihov kronološki slijed te odnos s okolnim strukturama potrebno je dodatno definirati.

Situacija utvrđena na zapadnom dijelu lokaliteta (P8A/3), kojeg obuhvaća crkveno zdanje, nakon istraživačke kampanje 2017. godine također se pokazala kompleksnom. S južne strane crkve utvrđen je aneks, dok se ispod njega i u prolazu ispred ovih prostora nazire postojanje antičke arhitekture sačuvane ispod nekoliko faza podnica. Daljnjim istraživanjima bit će moguće preciznije definirati kronologiju pojedinih identificiranih faza.

Pred kraj istraživanja u Zajednici Talijana u Taru održano je predavanje s ciljem prezentacije najnovijih nalaza široj javnosti.

Literatura

- Benčić, G., Malaguti, C., Riavez, P. 2005, Torre Vecchia: elementi per un progetto archeologico, *Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno*, Vol. 35, 51–82.
- Benčić, G. 2006, Nastanak Tara – od kule do naselja, in: *Tar-Frata-Vabriga. Kulturna baština*, Ratković D. L. (eds.), Zavičajni muzej poreštine, Poreč, 323–335.
- Cuscito, G., Riavez, P. 2008, Torre di Parenzo. Risultati delle analisi architettonico/stratigrafiche, *Archaeologia adriatica*, Vol. 11, 727–737.
- Jurković, M. 2016, Fortified settlements in Carolingian Istria, in: *Fortified Settlements in Early Medieval Europe: Defended Communities of the 8th–10th Centuries*, Christie N., Herold H. (eds.), Oxbow Books, Oxford, 248–262.
- Starac, A. 2010, *Dragonera. Dva bisera*, Monografije i katalozi 19, Arheološki muzej Istre, Pula.
- Šiljeg, B., Kovačić, V., Konestra, A. 2012, Arheološko-konzervatorska istraživanja lokaliteta Stancija-Blek kod Tara 2011. g., *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. VIII, 103–106.
- Šiljeg, B., Kovačić, V., Konestra, A. 2013, Nastavak arheološko-konzervatorskih istraživanja lokaliteta Stancija Blek (Tar) u 2012. godini, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. IX, 131–134.
- Šiljeg, B., Kovačić, V., Šegvić, N., Kostesić, I. 2014, Arheološko-konzervatorska istraživanja lokaliteta Stancija Blek (Tar) u 2013. godini, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. X, 148–153.
- Šiljeg, B., Konestra, A., Benčić, G. 2016, Stancija Blek (Tar), kampanja 2015. g.: nastavak arheološko-konzervatorskih istraživanja i prezentacija rezultata široj javnosti, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XII, 139–143.
- Šiljeg, B., Konestra, A., Benčić, G., Cirelli, E. 2017, Stancija Blek (Tar), Istraživanja 2016. g. – utvrđivanje najranije faze kompleksa, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XIII, 97–102.
- Višnjić, J. 2011, Lokalitet: Tar – Stancija Blek (r. br. 201), *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 7/2010, 427–430.

Summary

The 2017 research and conservation activities carried out at the Stancija Blek site in Tar covered three sectors of the multiphase architectonic complex which is being investigated since 2008 (Fig. 1).

In sector P4, now researched for the first time, the course of the (early) medieval fencing wall was determined, as well as the entryway flanked by two massive walls (SU 185 and 186). The western side of the entrance was later walled, creating a small room, to then be filled with destruction debris held by another wall leaning to it from the east (Fig. 2), and marking the final defunctionalisation of this space.

Within sector P8 layers of collapse debris and Late Antique re-adaptations of an early Imperial room were defined. The room, stretching along the western side of the previously defined cistern was filled with debris upon which a hearth was placed (Fig. 4) and a dividing wall stretching in east-west orientation was built. In the south-eastern corner of this space, a wall (SU 085) with integrated channel, whose spout exists in the room, was uncovered, pointing to the existence of a water management system alongside the cistern. In the western part a threshold was identified, indicating the entrance to the room. The southern limit of the room is still to be defined, as the presently visible wall SU 078, leaning onto SU 085, is a later addition (Fig. 3).

In sector P8A/3, relative to the church and eastern section of the cistern, a thick layer of recent debris was removed in order to allow conservation of the eastern cistern's wall and the southern church's wall. This allowed the uncovering of a room annexed to the church from south, underneath which a raster of previous walls is visible. A wall stretching further south indicates the possible existence of another annex (Fig. 5). The time of building of the annex is still to be determined, but there are indications that it might have been part of the same construction project as the church, thus built within a short time-span after it.

Conservation of the afore-mentioned walls was carried out by removal of loose stones and their repositioning keeping the original height of the walls. Binding was carried out with lime and sand mortar and finishing was done so to preserve the original appearance of the walls' faces and tops.